

Juni 2020

Wijnand Gijzen
Emila Bijl
Ynte Essers
Menno van Hasselt

HELDER
Onderwijsadvies

Zes uitgangspunten van Opbrengstgericht Passend Onderwijs

Krachtig door eenvoud, focus en gezamenlijkheid

Dit is een **Position Paper** over het waarom, de zes uitgangspunten, de positie en de meerwaarde van Opbrengstgericht Passend Onderwijs. Meer informatie: www.helderonderwijsadvies.nl.

Inhoud

- 1 — Waarom
 - 2 — Zes uitgangspunten
 - 3 — Positie
 - 4 — Meerwaarde
-

1

Waarom

De denk- en werkwijze van Opbrengstgericht Passend Onderwijs is een antwoord op een aantal ongunstige ontwikkelingen die vandaag de dag in het onderwijs gaande zijn.

De laatste decennia zijn twee kerntaken van de basisschool sterk op de voorgrond komen te staan. De eerste betreft het realiseren van opbrengsten ten aanzien van Nederlandse taal en rekenen. De invoering van de referentieniveaus door de overheid zijn hiervan het bewijs. Sommige scholen kiezen bewust ook voor het realiseren van opbrengsten op andere vak- of vormingsgebieden, omdat dit past bij de gekozen onderwijsvisie of voortkomt uit speciale kenmerken van de leerlingpopulatie. De tweede kerntaak betreft het realiseren van passend onderwijs (in samenspraak met andere scholen in de regio).

Beide kerntaken zijn hoofdzakelijk ingevuld vanuit het perspectief van onderwijskundige zorg aan iedere leerling. Dit perspectief past in een bredere ontwikkeling; de individualisering van de maatschappij. Het denken vanuit de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen is vrijwel overal gemeengoed geworden en verankerd in administratieve systemen, verantwoordingsprocedures, (regionale) overlegstructuren en (adaptieve) digitale leermiddelen.

Het individuele perspectief heeft ertoe geleid dat de taken van leerkrachten wat betreft de realisatie van opbrengsten en passend onderwijs gaandeweg omvangrijker, complexer en gefragmenteerder zijn geworden. Dit proces is alleen te keren door de oorzaak, het individuele perspectief, te vervangen door een andere onderwijskundige koers, namelijk: de denk- en werkwijze van Opbrengstgericht Passend Onderwijs, die gebaseerd is op zes heldere uitgangspunten. Alle zes dragen bij aan een behapbare en betekenisvolle taakuitvoering van schoolleiders, intern begeleiders en leerkrachten.

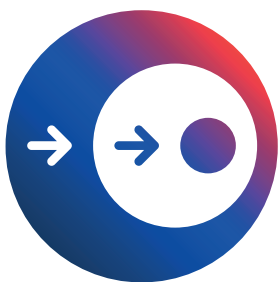
'Elke leerling is uniek, maar dat betekent niet dat een eigen leerprogramma nodig, mogelijk of zelfs maar wenselijk is.'

Chris Struikma in Focus op Feiten (2009) / Rotterdam: CED-Groep

2

Zes Uitgangspunten

Met behulp van zes onderwijskundige uitgangspunten wordt een heldere koers uitgezet die het denken en handelen van schoolleiders, intern begeleiders en leerkrachten structureert en vormgeeft.

Van eind naar begin

Met welk doel wordt onderwijs passend gemaakt?

Het antwoord op die vraag is: om een opbrengst te bereiken. Daarom stelt elke basisschool schoolambities vast voor de vak- en vormingsgebieden die de overheid verplicht heeft gesteld (Nederlandse taal en rekenen) en voor de vak- en vormingsgebieden die zij zelf kiest. De ambitiekeuze wordt ingegeven door de schoolweging, door specifieke kenmerken van de leerlingpopulatie of door de onderwijskundige visie. Pas als duidelijk is wat er eind groep 8 met de leerlingen moet zijn bereikt kan er een passend schoolaanbod worden samengesteld. Dit aanbod bestaat in beginsel uit een beperkt aantal leerroutes. De ruggengraat van elke leerroute wordt gevormd door een leerlijn, een logische opeenvolging van cruciale leerdoelen. Schoolambities gaan over de school- en groepsopbrengsten uit het schoolaanbod. Van eind naar begin wordt echter ook individueel ingevuld: de mate waarin de cognitieve potentie van elke leerling binnen het passende schoolaanbod wordt benut.

School > groep > leerling

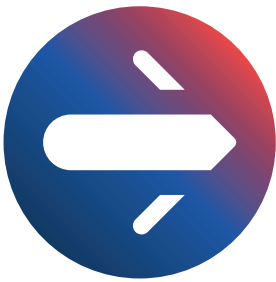
Waarom zou de individuele leerling het uitgangspunt moeten zijn van passend onderwijs?

Vanuit het oogpunt van de behapbaarheid is het logischer om de grootste onderwijskundige eenheid, het schoolaanbod, op de voorgrond te plaatsen. De eerste stap is dan ook om dit aanbod passend te maken op de leerlingpopulatie en de schoolambities die daarmee worden nagestreefd. De tweede stap betreft een eventuele aanpassing van het schoolaanbod op een groep. Dit besluit wordt genomen indien de groepsopbrengsten onder de schoolambities liggen of als blijkt dat teveel leerlingen onvoldoende passend onderwijs krijgen. Als beide zaken op orde zijn, gaat de leerkracht door met wat hij deed. De derde stap tenslotte, is de selectie van leerlingen voor wie nog verdere aanpassingen nodig zijn.

Overeenkomsten in onderwijsbehoeften

Welke argumenten zijn er om onderwijs op basis van overeenkomsten in onderwijsbehoeften te legitimeren?

Op nummer één staat de meerwaarde ervan. Immers, in groepen leren leerlingen van en met elkaar. Ze leren van elkaars leerstrategieën, ze leren samenwerken en de sociale cohesie wordt bevorderd. Het tweede en derde argument gaan uit van het idee dat het tegenovergestelde – geïndividualiseerd onderwijs – niet mogelijk en niet nodig is. Niet mogelijk, omdat de instructiekwaliteit omlaaggaat met als gevolg: lagere opbrengsten. Niet nodig, omdat het huidige onderwijs kwalitatief zo hoogwaardig en gevarieerd is dat vrijwel elke leerling hiervan leert en passend onderwijs geniet.

Middenmoot als vertrekpunt

Waarop wordt het onderwijs passend gemaakt?

Anders gezegd: wat is het ijkpunt?

Met groepsgewijs onderwijs als uitgangspunt, is dat de middenmoot. Dit is de middelste zestig procent van een leerlingpopulatie of groep. De middenmoot kan worden berekend aan de hand van de opbrengsten van methodeoverstijgende toetsen. Het kan zijn dat de berekende middenmoot hoger of lager ligt dan de landelijke middenmoot waarop lesmethodes hun basisleerroute hebben gestoeld. Als deze route niet aansluit op de middenmoot (van de leerlingpopulatie of van een groep), zullen leerkrachten ervaren dat ze te veel leerlingen structureel extra moeten ondersteunen of uitdagen. In dat geval is het zaak om ofwel een andere basisleerlijn te volgen, ofwel om de basisdidactiek van de lesmethode standaard te intensiveren of te verrijken. Pas als de basisleerroute passend is gemaakt volgen de leerroutes daaromheen, dus voor de leerlingen die zich de leerstof sneller respectievelijk langzamer eigen maken. De drieslag die hierdoor ontstaat, biedt het overgrote deel van de leerlingen opbrengstgericht en passend onderwijs.

Eerst convergent, dan divergent

Welke manieren zijn er om in te spelen op verschillen tussen leerlingen?

Het zijn er twee: convergente en divergente differentiatie. De eerste gaat altijd vooraf aan de tweede. Van convergente differentiatie is sprake als een leerkracht met alle leerlingen eenzelfde leerdoel nastreeft en daarbij die didactische aanpakken toepast: de basis-, de verrijkte en de geïntensiveerde aanpak. De leerlingen worden dus gegroepeerd op basis van onderwijsbehoeften. Bij divergente differentiatie bevinden leerlingen zich op verschillende punten in de leerlijn; ze werken op hetzelfde moment aan verschillende leerdoelen. Convergente differentiatie is het beste differentiatie-model voor de normaal en langzamer lerende leerlingen. Sneller lerende leerlingen hebben het meeste baat bij divergente differentiatie, versnellen dus.

Respons op de leerroute

Waarom is te zien dat een leerling passend onderwijs heeft genoten?

Dit is waar te nemen aan een drietal indicatoren die samen de respons op de leerroute vormen: vaardigheidsgroei, leerdoelbeheersing en betrokkenheid. Deze respons wordt bij voorkeur per halfjaar gemeten. Is de respons voldoende, dan geldt: ga door met wat je deed! Er is dan in de onderwijsbehoeften voorzien en meer toetsen, onderzoeken etc. is dan echt niet nodig. In de praktijk zal het overgrote deel van de leerlingen een voldoende respons op de leerroute hebben, aangezien het onderwijs eerst op schoolniveau en daarna op groepsniveau passend werd gemaakt. Is de respons onvoldoende, dan is het zaak te onderzoeken welke specifieke onderwijsbehoeften de betreffende leerling heeft en hoe hier het beste (individueel) op ingespeeld kan worden.

3

Positie

Opbrengstgericht Passend Onderwijs is een beproefde denk- en werkwijze die met behulp van praktische instrumenten in de bestaande kwaliteitscirkel en op elk vak- en vormingsgebied kan worden toegepast en waar vrijwel elk onderwijsconcept in kan worden geplaatst.

Groepsplanloos werken en Focus PO

Opbrengstgericht Passend Onderwijs is geconcretiseerd in de vier waarborgen van groepsplanloos werken¹ en de softwaretool Focus PO². Beide werkinstrumenten ondersteunen op een praktische wijze consequent de toepassing van de zes uitgangspunten. Hierdoor hoeven schoolleiders en leerkrachten minder te denken en te handelen vanuit de realisatie van opbrengstgericht en passend onderwijs aan elke individuele leerling. Een centraal punt in de toepassing van de zes uitgangspunten met behulp van groepsplanloos werken en Focus PO is de halfjaarlijkse schoolbespreking, die stevast de agenda school > groep > leerling volgt.

Inhoud kwaliteitscirkel

De denk- en werkwijze van Opbrengstgericht Passend Onderwijs is op te vatten als een inhoudelijk kader gericht op verbetering van de kerntaken van een basisschool: het aanbod, het didactisch handelen en het zicht houden op ontwikkeling. In veel scholen wordt al gestreefd naar verbetering met behulp van een kwaliteitscirkel, bijvoorbeeld: plan-do-check-act. Een dergelijke cirkel gaat over het proces, de stappen die achtereenvolgens gezet moeten worden om tot verbetering te komen. Opbrengstgericht Passend Onderwijs geeft inhoud aan elke kwaliteitscirkel door middel van zes onderwijskundige uitgangspunten, groepsplanloos werken en Focus PO. Dit biedt schoolleiders, intern begeleiders en leerkrachten houvast en tevens neemt de betekenis van het cyclisch werken toe.

Relatie met onderwijsconcepten

Opbrengstgericht Passend Onderwijs is een onderwijskundige denk- en werkwijze die toegepast kan worden op elke leerlingpopulatie en op elk vak- of vormingsgebied. Daarnaast is vrijwel elk onderwijsconcept, zoals bijvoorbeeld Montessori, Dalton of ontwikkelingsgericht onderwijs, hierin te plaatsen. Iedere school moet immers opbrengsten en passend onderwijs realiseren, maar de manier waarop dat gebeurt kan en mag verschillen. Er is maar één contra-indicatie voor de toepassing van Opbrengstgericht Passend Onderwijs: gepersonaliseerd leren in de vorm waarin leerlingen zich op verschillende punten in de leerlijn bevinden, dus dat ze op hetzelfde moment aan verschillende leerdoelen werken (lees: divergente differentiatie). Er vallen dan teveel uitgangspunten van Opbrengstgericht Passend Onderwijs weg. Als het gepersonaliseerde leren alleen de aanpakken betreft (maar dat er wel groepsgewijs telkens een leerdoel wordt nagestreefd) is er geen toepassingsprobleem.

¹ Dit zijn het onderwijsplan, de school- en groepsoverzichten en de schoolbespreking.

Zie: www.groepsplanloos.nl

² Meer informatie: www.focuspo.nl

Tussen wetenschap en werkvloer

Tussen wetenschap en de werkvloer is waar de denk- en werkwijze van Opbrengstgericht Passend Onderwijs zich bevindt. 'Wetenschap' verwijst hier naar een combinatie van academische kennis, praktijkwaarnemingen en gezond verstand. De zes uitgangspunten, groepsplanloos werken en Focus PO komen door deze positionering begripsmatig dicht bij schoolleiders en leerkrachten te staan. Het is 'een inleefbare abstractie van de praktijk', waardoor de brug tussen wetenschap en werkvloer wordt gelegd. De denk- en werkwijze wordt per school toegepast. Dat start bij het uitgangspunt van eind naar begin. Van de zes uitgangspunten is dit 'de eerste onder de gelijken', want het biedt het kader waarbinnen de overige uitgangspunten worden geconcretiseerd. Die concretisering bestaat onder andere uit de keuze voor de schoolambities, de samenstelling van een passend schoolaanbod (met leerlijnen van cruciale leerdoelen) en de invulling van de didactiek en de differentiatievormen.

4

Meerwaarde

De toepassing van
Opbrengstgericht Passend
Onderwijs biedt meerwaarde
doordat het bestaande
anders wordt bekeken en
uitgevoerd: less = more

Acht opbrengsten

Schoolteams die Opbrengstgericht Passend Onderwijs toepassen, ervaren dat de denk- en werkwijze hen voordelen oplevert. Uit interviews met schoolleiders en leerkrachten komen een achttal aspecten naar voren die samen de meerwaarde vormen. Het zijn de concrete uitwerkingen van de woorden 'behapbaar' en 'betekenisvol':

- 1 Samenhang in ons schoolbeleid
- 2 Saamhorigheid en teamleren
- 3 Gebruik van een gemeenschappelijke taal
- 4 Eenvoudige duiding van opbrengsten en onderwijsbehoeften
- 5 Focus op de basis van ons onderwijs
- 6 Opbrengstgericht en passend onderwijs aan alle leerlingen
- 7 Realistische prestatiedruk voor leerkracht en leerling
- 8 Minder administratieve handelingen

Versterking huidige onderwijssysteem

De algemene maatschappelijke opvatting over passend onderwijs is dat elke leerling individueel onderwijs geniet (of al zou moeten krijgen). Om dat te bereiken zou het hele onderwijssysteem op de helling moeten. Onnodig, want het overgrote deel van de leerlingen profiteert hier in voldoende mate van. Internationaal gezien functioneert het Nederlandse primair onderwijs (zeer) goed. Een keuze voor de denk- en werkwijze van Opbrengstgericht Passend Onderwijs is een keuze voor een versterking van het huidige systeem in de wetenschap dat er nog meer uit te halen is.

Colofon

Dit is een artikel in het kader van de denk- en werkwijze van Opbrengstgericht Passend Onderwijs, een product van HELDER Onderwijsadvies bv.
www.helderonderwijsadvies.nl

Deze publicatie kan, mits integraal, vrij en ongelimiteerd via elk medium worden verspreid.

Opmaak

Erik Schuur Art Direction & Grafisch Ontwerp
www.erikschoor.com

Tekstredactie

Kitty Brussaard, BusiText (Houten),
www.busitext.nl